DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.2024.2.11
CZU: 929:37(478)
Orcid ID: 0009-0000-3315-5795

ISTORIA UNOR PERSONALITĂȚI REMARCABILE: CLEOPATRA ȘI LUDMILA VNOROVSCHI

Ana Maria RUSNAC

Doctoranda Școlii Doctorale Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova, Specialitatea: 622.01. Literatura română / 611.02. Istoria românilor (pe perioade). Muzeograf la Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Secția Patrimoniu.

Domenii de preocupare: literatura română și istoria românilor.

Istoria unor personalități remarcabile: Cleopatra și Ludmila Vnorovschi

Rezumat. Acest articol este dedicat unor remarcabile personalități ale sistemului de învățământ din Republica Moldova, Cleopatra și Ludmila Vnorovschi, absolventele Școlii Eparhiale de fete. Autoarea își propune să prezinte contribuțiile semnificative ale surorilor Cleopatra și Ludmila Vnorovschi în domeniul educației basarabene, evidențiind activitatea lor academică și literară. Se examinează modul în care aceste două personalități remarcabile au reușit să se adapteze și să prospere într-un context politic și social tumultuos, de la perioada interbelică, prin regimul sovietic, până la independența Republicii Moldova. Articolul subliniază rolul esențial al surorilor Vnorovschi în deschiderea de noi instituții de învățământ și în formarea noilor cadre didactice, precum și în promovarea și menținerea culturii și educației în limba română în Basarabia. În articol se evidențiază faptul că, prin activitatea lor prolifică și dedicată, Cleopatra și Ludmila Vnorovschi au lăsat o moștenire valoroasă în istoria educației basarabene, demonstrând un curaj și un devotament deosebit față de învățământ și cultură, în ciuda provocărilor politice și sociale ale timpului.

Cuvinte-cheie: Cleopatra Vnorovschi, Ludmila Vnorovschi, sistem educațional, Basarabia, Liceul Eparhial de fete din Chișinău.

The History of Remarkable Personalities: Cleopatra and Ludmila Vnorovschi

Abstract. This article is dedicated to the remarkable figures in the education system of the Republic of Moldova, Cleopatra and Ludmila Vnorovschi, graduates of the Eparchial School for Girls. The author aims to present the significant contributions of the Vnorovschi sisters to Bessarabian education, highlighting their academic and literary activities. The article examines how these two remarkable personalities managed to adapt and thrive in a tumultuous political and social context, from the interwar period, through the Soviet regime, to the independence of the Republic of Moldova. It emphasizes the essential role of the Vnorovschi sisters in opening new educational institutions and training new teaching staff, as well as in promoting and maintaining Romanian language culture and education in Bessarabia. The article underscores that through their prolific and dedicated activity, Cleopatra and Ludmila Vnorovschi left a valuable legacy in the history of Bessarabian education, demonstrating exceptional courage and dedication to education and culture, despite the political and social challenges of their time.

Keywords: Cleopatra Vnorovschi, Ludmila Vnorovschi, educational system, Bessarabia, The Eparchial Girls' High School in Chișinău.

Acest articol își propune să readucă în circuitul științific din Republica Moldova două nume de personalități reprezentative pentru sistemul educațional din Basarabia: Cleopatra și Ludmila Vnorovschi. Aceste două surori au parcurs un drum lung în învățământul basarabean, începând în perioada interbelică și trecând prin diferite etape ale acestui sistem până au ajuns să contribuie la formarea sistemului de învățământ din Republica Moldova la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI. Cleopatra și Ludmila Vnorovschi sunt absolvente ale Școlii Eparhiale de fete din Chișinău, o instituție de renume în Basarabia interbelică. Ele au învățat în această școală în perioada când dr. Elena Alistar i-a fost directoare [1].

În procesul de educație și formare profesională, surorile Cleopatra și Ludmila Vnorovschi au întâlnit personalități, promotoare ale valorilor creștine și păstrătoare ale identității românești, precum dr. Elena Alistar, prima femeie deputat în Sfatul Țării, Alexandru Cristea, preot-compozitor, mitropolitul Gurie Iurie Grosu, dar și câțiva scriitori și poeți români, printre care Ionel Teodoreanu și George Topîrceanu. De la aceste personalități au învățat și au asimilat valorile morale, spirituale și culturale românești [2, p. 337-338].

Cleopatra și Ludmila Vnorovschi sunt descendente dintr-o familie polonezo-ruso-germană, care a trăit pe teritoriul Basarabiei de-a lungul mai multor generații. Tatăl lor, Mihail Vnorovschi s-a născut în Akkerman, Cetatea Albă și a fost fiul lui Vladislav Vnorovschi, de origine polonă și religie creștin-catolică și a Verei Maslova-Vnorovschi, rusoaică de religie ortodoxă. Pe durata celor 22 de ani de administrație românească în Basarabia, părinții Cleopatrei și Ludmilei Vnorovschi, împreună cu cei cinci copii ai lor, s-au considerat de naționalitate românească și cu origine etnică română, ceea ce era certificat de primăria Chișinău. Mama surorilor Vnorovschi, Pelaghia Keller, a fost născută în orașul Arciz din sudul Basarabiei, în familia unor coloniști germani pe nume Keller (Wilhelm și Aculina) [3, p. 8].

După ocuparea Basarabiei de Uniunea Sovietică, la 28 iunie 1940, toți membrii familiei au primit documente de identitate în care era scris ca sunt de naționalitate rusă [3, p. 8]. Chiar dacă Cleopatra și Ludmila Vnorovschi au provenit dintr-o familie mixtă și au trăit în Basarabia sovietică (RSSM), întreaga lor viață s-au identificat ca cetățence române [4]. Această dragoste față de România și limba română s-a născut în urma studiilor la Liceul Eparhial de fete din Chișinău și la Universitatea Mihăileană din Iași [3, p. 8]. Cleopatra Vnorovschi s-a născut în anul 1911, iar cu 3 ani mai târziu, în 1914, s-a născut Ludmila Vnorovschi. În 1925, Cleopatra Vnorovschi susține examenul de concurs și este admisă la studii la Liceul Eparhial de fete din Chișinău. Timp de un an a fost externă, după admiterea Ludmilei Vnorovschi la liceu, în anul 1926, amândouă au fost primite în internat [5, p. 21].

Pentru început, ne propunem să aducem o scurtă descriere a ceea ce era Școala Eparhială din Chișinău, pentru a pune în relief activitatea acestei instituții și a clarifica nivelul educațional pe care îl oferea. Foste absolvente și profesoare ale instituției, Cleopatra și Ludmila Vnorovschi sunt autoarele unei lucrări dedicate Școlii Eparhiale de fete din Chișinău, în care descriu istoricul școlii și ne pun la dispoziție un material memorialistic [6]. Mărturiile și relatările lor, ca martori oculari ai instruirii în această instituție, alături de informațiile istorice despre înființarea școlii, dau cărții o valoare istorică și literară importantă.

Antonie Șocotov, Arhiepiscopul Basarabiei la acea vreme, a fost cel care a venit cu ideea de a crea o școală în care să-și facă studiile fetele de preoți, dar și fetele orfane din familiile de clerici. Deci, Eparhia a fost prima școală secundară de fete, care a fost inaugurată la data de 3 mai 1864 [6, p. 7]. Încă de la începutul activității, Liceul Eparhial a fost un far de spiritualitate religioasă și morală pentru Basarabia. După anul 1918 și până în 1938, sufletul instituției a fost dr. Elena Alistar, care în acea perioadă a fost directoarea școlii. Dr. Elena Alistar, prima femeie deputat

în Sfatul Țării, era o aprigă luptătoare pentru trezirea și ridicarea conștiinței naționale. Spiritul acesta a fost cultivat în școala pe care a condus-o și pe care a transformat-o într-o cetate a simțirii românești, a patriotismului și iubirii de neam și limbă [7, f. 2].

Școlarizarea era cu plată, erau scutite doar fetele de preoți, de învățători, orfanele și fetele din familii vulnerabile cu mulți copii. Fondurile școlare se asigurau cu venituri provenite anual de la bisericile din Basarabia, care donau câte o sumă de bani școlii, iar bursele pentru elevele care nu erau în stare să achite pentru studii erau acordate de către stat, într-un număr limitat. De aceste burse profitau doar elevele care susțineau un examen (concurs) la limba română în scris și oral, istorie și geografie (oral). Clasele aveau un număr mare de eleve, între 50 și 60 de fete. Școala avea săli de clasă spațioase și luminoase, băncile erau aranjate în patru rânduri, la uși și ferestre erau agățate perdele brodate de eleve. Școala avea internat, capelă cu o frumoasă catapeteasmă sculptată în lemn de trandafir, sală de festivități, laboratoare de fizică și chimie, camere de material didactic pentru științele naturii și geografie, camere speciale pentru studiul limbilor străine, o bibliotecă generală bogată și biblioteci la fiecare clasă [7, f. 2].

Întreaga viață școlară era îmbibată de sentimentul și practica religioasă. Deschiderea fiecărui an școlar începea cu o slujbă divină și cu sfințirea apei, la care participa Înalt Preasfințitul Gurie Grosu, mitropolitul Basarabiei. În fiecare sâmbătă și duminică din cursul anului școlar, elevele petreceau timpul la slujbele bisericești. De asemenea, prânzul și cina erau precedate de rugăciuni. În timpul posturilor, se țineau toate slujbele, elevele se spovedeau și se împărtășeau. Corul bisericesc, condus de maestrul Alexandru Cristea, era o parte importantă a educației religioase, contribuind la o atmosferă de evlavie și pace interioară [5, p. 33-34].

La orele de religie, în cursul inferior, se discuta despre Vechiul și Noul Testament, iar în cursul superior se studia istoria Bisericii Creștine, Ontologia și importanța serviciilor religioase. Educația morală era integrată în toate aspectele vieții elevelor, inclusiv în procesul complet de instruire, cuprinzând atât activitățile școlare, cât și cele extrașcolare. În clasele primare (clasele inferioare) se punea accentul pe deprinderile de igienă, ordine, ajutor reciproc, bună purtare față de tot ce este viu, începând cu omul și terminând cu plantele. În clasele gimnaziale (clasele superioare) se vorbea despre partea teoretică, dar se aplica și în practică regulile de igienă intelectuală și morală, se educa simțul onoarei și curajului, inițiativei [7, f. 4].

Educația patriotică se realiza, la fel ca și educația religioasă și morală, prin intermediul organizării vieții școlare a elevelor: se organizau excursii atât pe teritoriul întregii Basarabiei cât și a României, se studia istoria Basarabiei și României, se cultiva dragostea față de limba și literatura română. În fiecare an școlar, administrația școlii crea trasee turistice cu sprijinul CFR-ului și închiria vagoane de tren cu dormitor special pentru excursiile planificate. Cleopatra, dar și Ludmila Vnorovschi au vizitat orașe precum Iași, Brașov, Blaj, Turda, Alba Iulie, Turnul Severin, Caransebeș, Craiova, Ploiești, Galați, Cetatea Albă, centre industriale precum Reșița, Zlatna, stațiuni balneoclimaterice precum Băile Herculane, Sovata, mănăstiri precum Neamț, Bistrița, Cozia și multe alte.

La aniversări și în zilele culturale se organizau activități extrașcolare cu participarea unor personalități ale vieții publice, iar atât profesorii, cât și elevele pregăteau referate care erau prezentate public. Aducem câteva exemple dintre subiectele abordate: „Viața și opera lui Mihai Eminescu, George Coșbuc, Octavian Goga, Alexei Mateevici", „25 de ani de la introducerea limbii române în școlile din Basarabia" (1906–1931), „Femeia creștină", „Portrete feminine în literatura română". La aceste serbări se recitau poezii, se cânta, se dansau dansuri populare și se teatralizau scene („tablouri") din viața țărănească [7, f. 4]. De asemenea, în cadrul Școlii Eparhiale activa o societate literară, „Iulia Hașdeu", condusă de două profesoare de limba română: E. Muhanov și E. Nemirovschi. Societatea organiza săptămânal ședințe literare și științifice și edita o revistă literară, „Ghiocelul", care avea drept scop încu-

Cleopatra Vnorovschi – elevă la Liceul Eparhial de fete din Chișinău, anul 1930.

Ludmila Vnorovschi – elevă la Liceul Eparhial de fete din Chișinău, anul 1931.

**Poze preluate din albumul surorilor Vnorovschi, album care se găsește în fondurile Muzeului Național de Istorie a Moldovei, cu următorul număr de inventar: MNIM. FA-11163.

rajarea poeților și scriitorilor începători. Paginile revistei au găzduit poeziile multor tinere talente, printre care se număra și Magda Isanos, pe atunci deja o cunoscută poetă [6, p. 21].

Corpul didactic al Școlii Eparhiale din Chișinău era select, fiind compus, de cele mai multe ori, din fostele absolvente, cele mai bune, care au avut cele mai frumoase rezultate la învățătură și aveau o gândire discursivă, rațională și o conduită etică și profesională. Profesorii erau selectați din rândul absolventelor școlii, deoarece acestea păstrau și respectau cu sfințenie tradițiile instituției, pe care le-au deprins încă de când erau pe băncile școlii [7, f. 2]. Ludmila Vnorovschi a lucrat ca profesoară la această școală din momentul absolvirii și până în 1940, an în care școala a încetat să mai funcționeze [8, f. 1]. Cleopatra Vnorovschi a lucrat și ea la această instituție pentru o perioadă scurtă.

După absolvirea Școlii Eparhiale de fete din Chișinău, ambele surori, Cleopatra și Ludmila Vnorovschi și-au urmat studiile la Universitatea Mihăileană din Iași (azi Alexandru Ioan Cuza). Cleopatra Vnorovschi a frecventat cursurile la Facultatea de Litere și Filosofie (1932–1936) [5, p. 48], iar Ludmila Vnorovschi la Facultatea de Științe, secția de matematică (1933–1938) [3, p. 57]. Întoarse la Chișinău, surorile Vnorovschi se angajează ca profesoare la unele dintre instituțiile de învățământ basarabene. După ocupația sovietică a Basarabiei, în 1940, Cleopatra Vnorovschi a fost instruită să scrie cu caractere rusești și a fost trimisă la Soroca în calitate de învățătoare de „limba moldovenească", iar Ludmila Vnorovschi a rămas să predea la unele dintre școlile din Chișinău (Școala nr. 12 și 6) [3, p. 99].

Din 1941 și până în 1944, toată familia Vnorovschi a trăit în evacuație. Speriați de apropierea frontului, părinții Cleopatrei și Ludmilei Vnorovschi au hotărât să se evacueze [3, p. 114]. Pentru început, și-au propus să ajungă la Odesa, unde considerau că puteau să se oprească pentru un timp la un prieten al lui Leontiv, soțul surorii lor mai mici, Ana, lucrător la secția de transport al miliției de la gara Chișinău [3, p. 96]. La data de 10 iulie 1941, deja ajunseseră la Odesa, unde au rămas pentru puțin timp, deoarece Odesa era mai intens bombardată decât Chișinăul. După ce au parcurs un drum lung,

prin vagoane camuflate cu crengi de copaci, ca să nu fie descoperiți de piloții vrăjmași atunci când se opreau lângă vreo pădurice, au ajuns la Saratov. Aici, trăind în condiții mizerabile, îndurând frig și foamete (aveau cu ei doar încălțăminte de vară și nu erau pregătiți pentru sezonul rece), totuși au reușit să se angajeze la o școală medie din raionul Kistendei: Cleopatra Vnorovschi în calitate de profesoară de limba rusă și limbi străine, iar Ludmila Vnorovschi ca profesoară de fizică și matematică.

Chiar dacă aveau o profesie nobilă de pedagog, nu au fost scutite de munca colectivă, astfel că au fost repartizate de către directorul școlii la colhoz. Zilnic, dis-de-dimineață, lucrau la tăiatul grâului. Până la colhoz, parcurgeau o distanță de 14 km pe jos. Din mai multe motive, inclusiv cele de sănătate, familia Vnorovschi și-a schimbat locul de trai, traversând mai multe regiuni din URSS, până când, în final, au ajuns la Taşkent, Uzbekistan. La fel ca în Saratov, în Taşkent au încercat să-și găsească un loc de muncă, dar fără succes, deoarece locurile vacante erau suprasolicitate de către alți profesori și savanți din Uniunea Sovietică. În aceste condiții, au hotărât să meargă în provincie, plecând la 60 km de Taşkent, la Pskent. Aici, Cleopatra Vnorovschi a reușit să se angajeze ca profesoară la o școală primară rusă, iar Ludmila Vnorovschi ca ajutor de contabil într-un colhoz din Pskent. Pentru munca sa, primea un litru de lapte pe zi, o bucurie enormă pentru acele vremuri [3, p. 114].

În 1944 s-au întors înapoi în Chișinău, Cleopatra Vnorovschi, cu sprijinul unei vechi cunoștințe, a reușit să se angajeze în calitate de inspector principal în Departamentul Școlilor Superioare [7, f. 1], iar Ludmila Vnorovschi în calitate de inspector la secția fără frecvență [3, p. 138]. În cadrul funcțiilor date aveau sarcina de-a organiza învățământului pedagogic prin intermediul restabilirii școlilor existente anterior și deschiderea altor noi. Cleopatra Vnorovschi a participat la deschiderea Institutului pedagogic și a Universității de Stat [7, f. 2]. Angajate fiind la Ministerului învățământului erau obligate să meargă prin tot ținutul basarabean și să verifice starea instituțiilor de învățământ, condițiile de desfășurare a studiilor și nivelul de pregătire a profesorilor.

În anul 1947, Ludmila și Cleopatra Vnorovschi au mers la Soroca să controleze lucrările Școlii Pedagogice de acolo. În cadrul acestei deplasări, Ludmila Vnorovschi avea sarcina să îi înscrie la secția fără frecvență pe învățătorii care nu aveau studii superioare [3, p. 138]. Ludmila Vnorovschi a lucrat la Institutul Republican de Perfecționare a Învățătorilor, la secția fără frecvență timp de trei ani (1945–1948), după care a mers la Institutul Pedagogic din Cahul în calitate de șefă de catedră la fizică și matematică [3, p. 171]. Cleopatra Vnorovschi a rămas să lucreze în Chișinău, ca profesoară de psihologie la Institutul Pedagogic Ion Creangă (din 1946), și apoi ca și conferențiar universitar la Universitatea de Stat din Moldova (1961–1973).

Peste tot în Basarabia, erau primite cu brațele deschise, deoarece în acea perioadă era o mare lipsă de cadre pedagogice cu studii superioare și chiar lipsă de instituții de învățământ. Surorile Cleopatra și Ludmila Vnorovschi au contribuit mult la deschiderea de noi instituții și la instruirea noilor cadre didactice. Până la pensionare, ambele au lucrat în domeniul pedagogic și au educat mulți elevi și studenți, unii dintre ei ajungând funcționari de stat ai Republicii Moldova [9, p. 4]. Aceste personalități remarcabile din sistemul educațional basarabean sunt o istorie vie a învățământului din Basarabia, prin faptul că au fost martore ale tuturor schimbărilor făcute în educație, atât din perioada interbelică, sovietică, cât și după declarația independenței.

În afară de activitatea sa academică, Cleopatra Vnorovschi s-a remarcat ca autoare prolifică, publicând articole în reviste de specialitate și scriind numeroase cărți. A fost premiată pentru volumul *Psihicul și ereditatea*, o lucrare profundă în domeniul geneticii. Realizarea acestui tratat a reprezentat un act de mare curaj în contextul acelei perioade [10, p. 79]. Cleopatra Vnorovschi, precum și Ludmila Vnorovschi au lăsat în urma lor două cărți de memorialistică: *O viață închinată învățământului* și *Amintirile unei basarabence*, în care autoarele redau în retrospectivă viața lor personală, dar și pe cea

a intelectualilor basarabeni din secolul XX, secol al cataclismelor politice și umane. În aceste două lucrări ale surorilor Vnorovschi se oferă informații despre traiul oamenilor și se descriu unele evenimente istorice, politice și culturale care au avut loc în Basarabia (și peste hotarele ei) în perioadele interbelică și postbelică. Aceste cărți sunt importante pentru istoria învățământului basarabean, deoarece aduc amănunte detaliate și relevante despre istoria sistemului educațional basarabean, care a trecut prin mai multe regimuri politice (când Basarabia a fost parte componentă a României Mari, sub Uniunea Sovietică și Republica Moldova).

Cleopatra și Ludmila Vnorovschi sunt reprezentante vrednice ale basarabenilor alogeni, deoarece, venind dintr-o familie mixtă și vorbind de mici copile limba rusă, au reușit, într-un mod natural, să se adapteze regimului în timpul existenței Basarabiei în cadrul României Mari, să învețe româna și chiar să se integreze ușor în spiritualitatea românească. După anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică, instaurarea regimului socialist și impunerea dogmelor partidului comunist, surorile Vnorovschi s-au preocupat constant de promovarea educației în limba română și de susținerea tradițiilor culturale românești. Chiar dacă s-au modelat după regimul abuziv sovietic și au predat în așa-numita limbă „moldovenească", s-au considerat românce mereu și au numit limba vorbită de ele limba română.

Referințe bibliografice:

1. *Elena Alistar, deputat în Sfatul Țării, fruntaș al mișcării de eliberare națională a românilor basarabeni,* pe pagina TVR Moldova, la adresa: https://tvrmoldova.md/generatia-unirii/elena-alistar-deputat-in-sfatul-tarii-fruntas-al-miscarii-de-eliberare-nationala-a-romanilor-basarabeni/ [Accesat 01.07.2024]

2. Ghedrovici, Vera; Șveț, Maria; Matvei, Valeria; Madan, Ion; Perju, Elenu; Pohilă Vlad. *Calendar Național, Noiembrie 2006.* Chișinău: Biblioteca Națională a Republicii Moldova (BNRM), 2006, https://ro.scribd.com/doc/201704895/2006-11 [Accesat 27.06.2024]

3. Vnorovschi, Ludmila. *Amintirile unei basarabence. Povestea vieții mele.* Chișinău: Cartdidact, 2003.

4. Vakulovski, Mihail. *Din jurnalul lui Alexei Vakulovski, azi, da-n alți ani.* 3 decembrie 2014, https://antonesti.blogspot.com/2014/12/din-jurnalul-lui-alexei-vakulovski-azi_3.html [Accesat 01.07.2024] *Antonești* este un blog în care autorul Mihail Vakulovski (notat ca m. vklvsk) își notează gândurile, amintirile și observațiile zilnice. Postarea din data de 3 decembrie 2014 reflectă câteva momente din trecut și opinii personale ale autorului. Mihail Vakulovski se pronunță asupra longevității surorilor Vnorovschi și remarcă faptul că Cleopatra Vnorovschi i-a fost profesoară la Universitatea de Stat, dar și profesoara tatălui său (Alexei Vakulovski) la Institutul Pedagogic din Tiraspol.

5. Vnorovschi, Cleopatra. *O viață închinată învățământului.* Chișinău: Museum, 1999.

6. Vnorovschi, Cleopatra; Vnorovschi, Ludmila. *Școala Eparhială de fete din Chișinău.* Chișinău: Museum, 1995.

7. MNIM. FA-11159-27. Popescu, Eugenia. *Cleopatra Vnorovschi O viață închinată învățământului,* Editura „Museum", Chișinău, 1999, Recenzie. Acest document este o recenzie realizată de prof. univ. dr. Eugenia Popescu de la Catedra de Pedagogie a Universității din București. Recenzia a fost trimisă redacției revistei „Învățământul Primar" la data de 18 octombrie 1999, pentru a fi publicată în numărul imediat următor al revistei.

8. MNIM. FB-25652-34. Acest document este un discurs scris de Ludmila Vnorovschi, când deja era pensionară (semnat la sfârșit de Ludmila Vnorovschi, pensionară), împreună cu Cleopatra Vnorovschi. Unele file sunt semnate de Ludmila Vnorovschi și altele de Cleopatra Vnorovschi. Discursul trebuia să fie ținut în fața Înalt Prea Sfințitului Mitropolit al Basarabiei, Petru Păduraru, și a altor persoane creștine-ortodoxe.

9. MNIM. FA-11160-11. Publicație periodică, ziarul „Jurnal Național", joi 1 noiembrie 2001, rubrica „Aniversări uitate". Aici este un interviu dintre un reprezentant al redacției ziarului și Cleopatra Vnorovschi. În acest interviu au fost discutate următoarele întrebări: o scurtă poveste a vieții Cleopatrei Vnorovschi despre cine dintre oamenii renumiți din Republica Moldova i-a avut ca discipoli, cărțile pe care le-a scris, și diferențele dintre generațiile educate/instruite în perioada comunistă și la începutul independenței.

* Textul a fost prezentat ca și comunicare în Sesiunea științifică a departamentului Istoria românilor, universală și arheologie, Ediția X. Chișinău, 2024, cu titlul *Pagini din istoria învățământului din Basarabia. Studiu de caz: Cleopatra Vnorovschi.*